

Vad är ett nationalspråk?

Ett nationalspråk är ett språk som förknippas med en viss kultur och med en social gemenskap som är knuten till en stat. Språket används som symbol för nationens gemenskap. I Sverige är svenska nationalspråket och det finns en svensk språklag från 1 juli 2009 som fastslår att svenska är samhällets gemensamma språk och att alla som bor i Sverige ska kunna använda det inom alla samhällsområden.

○ Diskutera

1. Varför behövs lagar av detta slag?
 2. Följs denna lag?
 3. Kan svenskan vara ett hotat språk? Finns det områden där till exempel engelskan håller på att ta över?
-

Minoritetsspråk i Sverige

Sedan 1999 är samiska, finska, meänkieli (tornedalsfinska), romani chib och jiddisch enligt lag nationella minoritetsspråk i Sverige. Ett minoritetsspråk är ett språk som talas av en grupp i samhället som utgör en minoritet, det vill säga en liten grupp. Det skulle egentligen kunna innebära att samtliga invandrarspråk klassas som minoritetsspråk, men det finns vissa krav som måste uppfyllas. I Sverige krävs bland annat att språket ska ha talats här före år 1900.

I januari 2010 förstärktes rättigheterna genom den nya lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk som säger att språken ska skyddas och främjas, samt att de nationella minoriteterna ska kunna bevara och utveckla sin kultur. Kommunerna ska göra det möjligt att använda samiska, meänkieli och/eller finska i kontakt med myndigheter och i äldre- och barnomsorgen. Romani chib och jiddisch är ofta inte knutna till speciella kommuner och därför gäller inte detta för dessa språk.

Meänkieli

Meänkieli har talats i Tornedalen under en längre tid och Pajala är den kommun som har störst antal talare och som är mest aktiv när det kommer till lokalhistoria, musikliv och teater.

I Sverige finns det idag cirka 75 000 talare och i Tornedalen uppskattningsvis 25 000–60 000.

Meänkieli tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen precis som finska och samiska.

Finska

Finska har talats i Sverige mycket länge bland annat beroende på att Finland hörde till Sverige från 1100-talet fram till 1809 och att många finsktalande har flyttat till Sverige.

Idag är det ca 300 000 personer som använder finska och det är Sveriges största minoritetsspråk. Cirka hälften av sverigefinnarna bor omkring Stor-Stockholm och Mälardalen.

Samiska

Samiska talades en gång av den ursprungsbefolkning som fanns i Norden. Samiska talas idag i de norra delarna av Sverige, Finland, Norge samt på Kola-halvön i Ryssland. Totalt finns det ca 70 000 samer av vilka 15 000–20 000 är bosatta i Sverige och av dessa talar 6000 en samisk dialekt. I det samiska samhället har släktskap haft en viktig social funktion, eftersom det är basen för bland annat arv och plikter. Det syns också i ordförrådet som har många olika släktskapsord. Några exempel är att en make kallar sin svåger (hustruns bror) för *mahka*. *Spile* kallas mannen som är gift med hustruns syster och hustrun kallar sin svåger (mannens bror) för *sivjot*. Snö är ett annat ord som finns i många varianter, eftersom snö på många sätt påverkar människorna i denna kultur. Man kan definiera snö efter snödjup, ordet *biera* används till exempel om tunn snö som ligger på barmark, mycket tunn snö kallas *vassme*, ett snötäcke på 20 centimeter kallas *loathe* och så vidare.

Det finns totalt sex olika skriftspråk och tre av dessa används i Sverige.

Jiddisch

Jiddisch har talats av judar sedan 900-talet och kommer från högtyska dialekter med inslag av slaviska dialekter. Jiddisch är ett exempel på ett levande språk utan land. Idag talar 4000 personer språket i Sverige och då kanske främst som ett andraspråk.

Det används både som tal- och skriftspråk, men någon modersmålundervisning förekommer inte eftersom språket främst talas av äldre personer.

Romani chib

Romani chib är ett språk utan en egen nation och man tror att mellan 14 och 17 miljoner talar detta språk i Europa och det är ett av världens hundra största språk. Sedan 1500-talet har det bott romer i Sverige och idag räknar man med att det finns 40 000 talare.

Språket kommer från den indo-europeiska språkfamiljen och ordet rom betyder man/människa och det finns idag cirka 60 varieteter, det vill säga ungefär 60 olika språkvarianter. Under många år var romani i huvudsak ett muntligt språk men en skriftlig form är på framväxande.

Identitet och hemspråkets ställning

Den åsidosatta finskan

Jag hör mina barn prata men jag förstår knappt vad de säger. Deras ord dansar till en satsmelodi som är främmande för mig. De talar finska. Sin pappas språk. Vi har hemma hos oss från början varit noga med tvåspråkigheten. Finskan är en lika stor del av barnens kultur, identitet och arv som svenskan. Eftersom vi bor i Sverige har det av naturliga skäl krävts extra ansträngningar för att båda språken skall ligga på samma nivå. Något som de flesta två- eller flerspråkiga familjer säkert känner igen.

Dock har det upplevts som en extra trygghet att finska har status som nationellt minoritetsspråk vilket garanterar särskilda rättigheter. Rättigheter som är fastställda i Europeiska konventionen om skydd för nationella minoriteter och i den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk. När Göteborg ansökte och från och med 2011 godkändes som särskilt finskt förvaltningsområde, tog också vi och många i samma situation det som att barnens rätt till båda sina språk skulle tillgodoses på ett tillfredställande sätt. Så naivt.

TROTS ATT GÖTEBORGS kommun årligen får flera miljoner kronor av staten just för att kunna satsa på i huvudsak finsk språkvtaliseringsklarar kommunen inte att leva upp till sina skyldigheter. I stället för att – som lagen säger – jämställa modersmålsundervisning med övriga skolämnen behandlas hemspråk som en fritidssysselsättning. Tvärt emot alla riktlinjer, rim och reson erbjuds lågstadieskolor undervisning i skolor flera mil hemifrån på tider då de flesta föräldrar normalt befinner sig på arbetet. Man blandar åldersgrupper lärarshelst och barn som talar flytande sätts i samma modersmålsklasser som barn vilka inte kan ett ord. Det går inte ens att föreställa sig vilket ramaskri det skulle bli om man gjorde likadant med svensk- eller matteundervisningen.

En stor del av de sverigefinska familjerna i Göteborg ger upp. Det vittnar såväl enskilda föräldrar som anställda inom kommunen om. Det går inte att lämna jobbet och forsla runt barn i staden på eftermiddagarna. Få orkar år ut och år in argumentera med pressade tjänstemän på språkcentrum, som av någon anledning inte sett röken av de pengar som förvaltningsområdet inbringat från staten.

Gissningsvis är ett av skälen till att finskundervisningen saknar resurser att en oförsäkrat stor del av de statliga miljonerna läggs på att fira ”Sverigefinländarnas dag” med flaggtåg, mumintroll och dans. Något som säkert är trevligt i sig. Men med tanke på hur många finsktalande barn i Göteborg som i praktiken förnekas undervisning i sitt modersmål borde kommunen veta bättre.

Det räcker att läsa Skolinspektionens beslut senaste året för att inse att Göteborgs sätt att agera när det kommer till modersmålsundervisning överhuvudtaget inte är tillåtet. Bland annat konstaterar myndigheten i ett ärende som gäller en finskspråkig 8-åring i Katrineholm att ”Skolinspektionen kan konstatera att modersmålsundervisning är ett ämne bland andra ämnen som ingår i elevens utbildning”. Därmed har skolan och kommunen ett tillsynsansvar och en skyldighet att se till att eleven får möjlighet att delta. Att Katrineholm inte sköter sig är trist men förståeligt. Kommunen är inte särskilt förvaltningsområde och kompetensen rörande vilka regler som gäller saknas förmodligen. När Göteborg brister är det desto allvarigare.

– Det är fullständigt hopplöst. De som styr Göteborg vet inte vad det innebär med nationella minoritetsspråk och det är stora skillnader mellan de skyldigheter staden har rörande finskan och när det kommer till andra språk, säger Heli van der Valk, som är finsk honorär generalkonsul i Göteborg.

HELLI VAN DER VALK ger flera exempel på när ledande socialdemokrater i diskussioner rörande den finska minoriteten lyft fram att det finns andra minoriteter och vad man gör för dessa. Det är tydligt att här finns ett problem.

Den sverigefinska minoriteten är en viktig del av Göteborg. Staden är skyldig enligt såväl Europakonventionen som svensk lag att ta tillvara deras rättigheter. Kommunen bör därför sluta upp med att slösa pengar på flaggparader och tingeltangel så länge språkundervisningen inte fungerar. Jag vill – även om jag inte förstår mer än några ord och fraser – en dag höra mina barnbarn tala det språk som är en stor del av deras ursprung.

Malin Lernfelt, Göteborgs-Posten 16/9 2013

Politiken räddade språket

2014-02-05 Pressmeddelande från Riksbankens Jubileumsfond

Sydsamiskan lever vidare mot alla odds, tack vare den nya minoritetsspråkpolitiken. Det går att få språk som nästan slutat talas att vitaliseras. Det är sydsamiskan ett exempel på: allt fler unga använder i dag språket. 2000-talets nya minoritetsspråkpolitiken förklarar till vitaliseringen, visar språkvetaren Leena Huss i en nyligen avslutad studie finansierad av Riksbankens Jubileumsfond.

Sydsamiskan lever vidare mot alla odds. Det går att få språk som nästan slutat talas att vitaliseras. Det är sydsamiskan ett exempel på: allt fler unga använder i dag språket. En förklaring till detta är 2000-talets nya minoritetsspråkpolitiken som visar professor Leena Huss.

Allt fler unga använder i dag sydsamiska. (Foto: Jan Gustavsson)

När språkvetaren Leena Huss startade sitt projekt Revitalisering mot alla odds? Sydsamiskan i Sverige, som nyligen slutrapporterades till Riksbankens Jubileumsfond, var hon intresserad av att veta hur den nya minoritetsspråkpolitiken påverkade sydsamiskan. I dag kan hon visa att lagstiftningen i form av 2009 års språklagar hade en positiv effekt på sydsamiskan.

– Det har blivit lättare att prata sydsamiska, och den minoritetsspråkliga reformen har fött nytt hopp för många sydsamer, säger Leena Huss.

Leena Huss, som är knuten till Huga Valentin Centret i Uppsala, har bland annat genomfört enkäter med lärare och föräldrar som har barn som läser sydsamiska. Hennes forskarkollega i samma projekt, Satu Gröndahl, har också i en litteratursociologisk studie undersökt hur sydsamiskan använts inom olika kulturella verksamheter.

Språket anses av de flesta vara en oumbärlig beståndsdel för identiteten. Så är det också för den samiska identiteten. Ändå menar en majoritet av de tillfrågade att man inte behöver kunna sydsamiska för att betrakta sig som same. Anledningen till detta är den förståelse som finns för att så många gått miste om sitt språk eller aldrig fått lära sig samiska ordentligt.

– När språket genom olika insatser får nytt liv, så betyder det också att identiteten förändras. Vår studie visar hur språket i många fall hänger ihop med ett etniskt uppvaknande och hur ett ökat användande av sydsamiskan i sin tur leder till att man reser frågor om egenmakt och dekolonisering, säger Leena Huss.³

När forskarna intervjuade användare av sydsamiska visade det sig att många hade dubbla känslor inför att använda språket. Det fanns några som tyckte att det var komplicerat att prata sydsamiska eftersom det kunde uppfattas som kritik gentemot äldre generationer, som inte pratade sydsamiska alls. Samtidigt var det också förknippat med stolthet och glädje att använda språket.

– Det fanns en del väldigt bestämda uppfattningar om hur man ska tala, språkpoliser som sätter upp gränser, vilket gjorde det nervöst för många att prata fritt på sydsamiska, säger Leena Huss.

– Men det finns i och med den nya minoritetsspråkpolitiken och de insatser som gjorts i dess efterföljd en stark tro på framtiden. På så sätt kan man faktiskt säga att politiken räddat sydsamiskan, säger Leena Huss.

Och det anser också många av de informanter som deltagit i projektet.

Minoritetsspråkpolitiken ses som en garant för att språket inte ska gå förlorat.

FAKTA

Länk till slutredovisning: <http://anslag.rj.se/sv/anslag/38447>

Mer om Leena Huss forskning: <http://www.rj.se/Forskningsnyheter/Forskaren/2011/Hoppet-vacks-att-radda-sydsamiskan-fran-utrotning/>

KONTAKT

Leena Huss: lenna.huss@valentin.uu.se